

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชน โดยดำเนินการวิจัยที่ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่ปู้ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการดำเนินวิถีชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง อันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดแบบแผนและกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบดั้งเดิม ชุมชนลุ่มน้ำแม่ปู้ประกอบด้วย 6 กลุ่มบ้าน คือ บ้านป่าเลาใต้ บ้านป่าเลาใน บ้านทุ่งกว่าว บ้านป่าเลา บ้านทุ่งผักหนาม และบ้านป่าเลาเหนือ

การศึกษารั้ครั้งนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์ และกระบวนการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่สัมพันธ์กับบทบาทและกระบวนการที่ชุมชนร่วมกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนหรือ/และเป็นอุปสรรคต่อการมีบทบาทการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่ปู้ ด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ

ส่วนที่ 2 ศึกษากระบวนการ รูปแบบ และวิธีการ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในบริบทของชุมชนซึ่งเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน และนำผลการศึกษามาพัฒนากิจกรรม กระบวนการ และรูปแบบ ที่ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งทางบทบาทและการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบริเวณลุ่มน้ำแม่ปู้ ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 3 ประเมินผลความเหมาะสมของกิจกรรม กระบวนการ และรูปแบบที่พัฒนาในส่วนที่ 2 เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรม กระบวนการ และรูปแบบที่อาจนำไปขยายผลได้ในอนาคต ด้วยการวิจัยประเมินแบบมีส่วนร่วม

1. บริบททั่วไปของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่ปู้ยังเป็นชนบทที่มีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นหลักในการดำรงชีวิตประจำวัน และสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการร่วมมือกันรักษาแหล่งอาหารของชุมชนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม พิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณี ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นบริบทสำคัญที่สนับสนุนการเพื่อรักษาลุ่มน้ำแม่ปู้และระบบนิเวศที่ดีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

2. การดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนบริเวณลุ่มน้ำแม่ปู้มี 4 รูปแบบ คือ การประชุมประจำเดือน หรือการประชุมเพื่อจัดกิจกรรมของหมู่บ้าน, การประชุมอบรมของหน่วยงาน, การไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ของสังคมเรียนรู้, และการร่วมกิจกรรม ในลักษณะการร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

3. ปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด คือ พฤติกรรมของผู้นำ และเครือข่าย เป็นการควบคุมภายในหน่วยงานภายนอกที่เป็นแนวร่วมสนับสนุนกิจกรรมชุมชนก็มีส่วนผลักดันจากภายนอกเช่นกัน

4. เงื่อนไขภายในที่มีส่วนทำให้เกิดการสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี สภาพความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ รวมทั้งผู้นำและเครือข่าย ส่วนเงื่อนไขภายนอก ได้แก่ การพัฒนาและการทำงานที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของวิถีชีวิต คนในชุมชนของภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และพ่อค้าคนกลาง

5. กระบวนการและรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้น ได้แก่ การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้วยกันจากการปฏิบัติและการทำกิจกรรมในกรอบของกระบวนการมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วม การปฏิบัติการ และการให้การศึกษาในรูปแบบ P – A – T (Participation – Action – Transaction)

6. ผลการประเมินความเหมาะสมของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบริเวณลุ่มน้ำแม่ปู้ที่พัฒนาขึ้น ซึ่งให้เห็นว่ารูปแบบ P – A – T มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ก่อให้เกิดสังคมการเรียนรู้เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยใช้วิธีการที่เข้าใจง่าย ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม (participation) ในการคิดวางแผนการดำเนินกิจกรรมและนำไปปฏิบัติ (action) ก่อให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ (transaction) ความเข้าใจ ที่จะทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนได้เป็นอย่างดี

This participatory action research aimed at developing a feasible and effective model to encourage communities' participation in natural resources management. The research site was the self-sufficient communities in Mae Pu watershed, Song district, Phrae province. The communities consisted of Palao-Tai, Palao-Nai, Tung-Kwow, Palao, Tung-Paknam, and Palao-Nua.

The objectives and methodology of this research were of 3 phases.

Phase 1 Study and analysis of conditions and factors relevant to the communities' roles and participation processes in natural resources management. The research objective was to explore conditions and factors encouraging and/or hindering the communities' roles and participation in natural resources management by Qualitative Research.

Phase 2 Exploration of existing processes, models and methods effectively encouraging the communities' roles and participation in natural resources management. The findings would be used for developing a process, a model and feasible activities to strengthen the communities' roles and participation in natural resources management of the Mae Pu watershed by Participation Action Research.

Phase 3 Evaluation of the developed process, model, and activities to use as a guideline for future improvement by Participation Evaluate Research.

The findings of this research were as follows:

1. The lifestyle of people in Mae Pu watershed communities has been based on local cultures and compatible with natural resources management in the aspect of communities' food source conservation. The practices relating to cultures, rituals, faith and traditions were key context supporting the conservation of Mae Pu watershed and a good ecological system for future use.

2. Four forms of natural resources management encouraging participation among communities in Mae Pu watershed were carried out: monthly meetings or meetings to set up village activities, organizational training, site seeing or field trips for the learning society to gain more experience, and participation in local festivities.

3. The most important factors motivating natural resources management among communities were behavior of leaders and relatives, which was internal control. External agencies supporting community activities acted as external drive force.

4. Internal conditions supporting natural resources management among communities were cultures, faith, traditions, economic conditions, leaders, and relatives. External conditions were impractical development and work by governmental agencies, private businesses and middle men.

5. Developed processes and model were learning and exchange of knowledge and experience from 3 phases of mutual practices and activities i.e. participation-action-transaction (P-A-T).

6. Participatory evaluation of the communities' participation in natural resources management within Mae Pu watershed revealed that the P-A-T model was appropriate to the site. The model encouraged learning to manage natural resources through mutual exchange of knowledge and experience. It was a simple model conducive to participation in planning, implementation, comprehension, and transaction, leading to cooperation in natural resources management.